Een taalbad is vooral een warm bad

Gerda Bruneel
pedagogisch begeleider kansenbeleid VVKBaO
Machteld Verhelst
pedagogisch coördinator VVKBaO

Vanaf volgend schooljaar gaan er een aantal nieuwe taalmaatregelen uit Onderwijsdecreet XXIV in. Zo kunnen scholen voor leerlingen die het Nederlands onvoldoende machtig zijn, een taalbad inrichten. In dit artikel gaan we dieper in op die maatregel. We beschrijven hoe kinderen taal en schooltaal leren, gaan na voor welke leerlingen een taalbad een passend traject kan zijn, aan welke voorwaarden een taalbad best voldoet, en wat de inhoud kan zijn.

Nieuwe regels

Vanaf 1 september 2014 gaan nieuwe regels in rond taal in het onderwijs. Vanaf dan moet elke leerling die voor het eerst in het gewoon lager onderwijs instroomt, gescreend worden voor zijn taalontwikkeling Nederlands. In het artikel 'Jouw taal, onze zorg' (in: *School + Visie*, april 2014) werd toegelicht hoe de school dat het beste aanpakt. Voor leerlingen die slecht scoren moet de school een taaltraject uitwerken dat aansluit bij de beginsituatie en noden van de leerling op het vlak van de onderwijstaal.

Scholen krijgen daarnaast de *mogelijkheid* om een taalbad te organiseren. Dat taalbad is bedoeld voor leerlingen die bij hun instroom in het gewoon lager onderwijs onvoldoende de onderwijstaal beheersen om de lessen te kunnen volgen. Met *taalbad* bedoelt de regelgever "voltijdse en intensieve onderwijsactiviteiten die tot doel hebben de leerling door onderdompeling in de onderwijstaal de onderwijstaal te laten verwerven. Dit in functie van zijn snelle integratie in de reguliere onderwijsactiviteiten".

Een taalbad kan maximaal één jaar duren. Er zijn geen bepalingen over de minimumduur. Schoolbesturen kunnen individueel of samen een taalbad organiseren. De leerlingen die voor het taalbad in aanmerking komen, worden op één setting samen gebracht. Leerlingen worden dus niet in hun 'reguliere' leerlingengroep geplaatst, maar zitten gedurende een periode voltijds samen met andere leerlingen die de onderwijstaal ook onvoldoende kennen.

Taal leren: gras groeit niet door eraan te trekken

De bedoeling van een taalbad is dat leerlingen beter taal leren. Is een taalbad daarvoor geschikt? Om daarover uitspraken te kunnen doen, staan we stil bij enkele principes van taalverwerving. Processen die spelen bij het leren van een eerste taal, een tweede taal of een vreemde taal, zijn grotendeels gelijklopend. Internationaal onderzoek leert ons dat taalvaardig worden in een tweede taal ongeveer twee jaar vergt als het gaat om de verwerving van alledaagse, informele taal. Schools taalvaardig worden in die tweede taal duurt vijf tot negen jaar.

Koen Jaspaert (KU Leuven) beschrijft in een opiniestuk in De Standaard (05/09/2013) taalvaardig worden zo: "Taalvaardigheid komt via twee wegen tot stand. Aan de ene kant bouw je taalvaardigheid op zoals je een huis bouwt. Er worden onderdelen aangesleept en die worden vakkundig met elkaar verbonden. Aan de andere kant groeit taalvaardigheid zoals een boom: je ziet hem niet elke dag veranderen, en soms lijkt het of de groei achteruit in plaats van vooruit gaat, maar als de omgeving wordt verzorgd, wordt die boom op termijn groot en sterk. Zo gaat dat ook met taal: als je je in een groep opgenomen weet, en je kunt in die groep iets betekenen, dan leer je bijna vanzelf de taal die je binnen die groep nodig hebt."

> Kinderen die een tweede taal leren, hebben er alle belang bij om dat samen te doen met kinderen die vaardig zijn in die taal.

In onderwijs zijn we het gewend om *taalhuizen* te bouwen. We leren de kinderen stapsgewijs lezen en schrijven, brengen de schooltaal in brokjes aan, leren de kinderen regels, doen luister- en spreekoefeningen, en doen aan taalbeschouwing. De vorderingen van de kinderen bij het verwerven van de verschillende deeltjes worden op tijd en stond getoetst, en voor kinderen die uitvallen wordt gezocht naar remediëring.

We hebben het moeilijker om taalvaardigheidsonderwijs te zien als onderwijs dat de *taalboom* verzorgt. Net als bomen die groeien, doorloopt het leren van een taal een grillig en geleidelijk proces. Je kunt dat vergelijken met de manier waarop kleine kinderen taal leren. Ze vangen taalsignalen van hun omgeving op, interpreteren ze en zoeken patronen. Ze proberen uit, krijgen feedback en zijn fier als ze de reactie krijgen die ze verwachtten. Soms stagneren ze wat, hebben ze tijd nodig of komt er geen woord meer uit omdat ze bij mensen komen die ze helemaal niet vertrouwen.

Bij het leren van een taal is het belangrijk dat er een groot natuurlijk aanbod is dat leerlingen motiveert. Kinderen leren het best een taal in een klimaat waar ze zich goed en veilig voelen.

Een klimaat dat hen uitdaagt om een stap verder te zetten. Ze dienen het gevoel te hebben dat ze de taal die ze leren, machtig kunnen worden. En het is ook van belang dat ze die taal graag willen gebruiken om bij de groep te horen en om te leren.

Ondersteuning van de omgeving is daarbij cruciaal. Kinderen die een taal leren, hebben nood aan gesprekspartners die de taal voor hen begrijpelijk maken, hen feedback geven, volledi ger of juister verwoorden wat ze probeerden te zeggen en geïnteresseerd doorvragen. Ze hebben nood aan ondersteuning van een leerkracht of van klasgenootjes.

Tweedetaalverwerving

Ook als kinderen een tweede taal leren zijn hun gesprekspartners cruciaal. Ze zitten best in een klasgroep met veel sterk taalvaardige kinderen die Nederlands als moedertaal hebben. Anderstalige kinderen trekken zich aan hen op. Ze spelen samen, voeren samen taken uit en pikken de taal op een natuurlijke manier op. Ze leren de onderwijstaal niet enkel in de taallessen maar doorheen alle leergebieden en activiteiten. Elke dag is een taalbad. Daarbij houdt de leerkracht hen goed in het oog. Ze biedt hen intensieve ondersteuning zonder de kinderen op taaldieet te zetten.

Een tweede taal leren anderstalige kinderen niet door woordenlijstjes te memoriseren of door grammaticaregels uitgelegd te krijgen. Het is belangrijk dat de kinderen in een krachtige leeromgeving terechtkomen, waarin ze zich veilig voelen, fouten durven en mogen maken, en taaltaken mogen uitvoeren die betekenisvol zijn en die ze kunnen linken aan concrete ervaringen. Het gaat over motiverende en levensechte taaltaken waarvoor ze wat op hun tenen moeten staan, die hen uitdagen en waarin ze veel kansen krijgen tot taalproductie. Zeker in het begin is het belangrijk dat de leerkracht de taal verbindt met de concrete wereld. En dat ze die wereld 'opent' met veel beeldmateriaal, handelingen en gebaren. Even belangrijk is het dat ze hoge verwachtingen van de minder taalvaardige leerlingen heeft en de leerlingen net voldoende ondersteunt om eraan te voldoen.

Bij uitstek geldt voor jonge kinderen dat de hechte band en de vertrouwde omgeving cruciaal zijn voor hun verdere taalontwikkeling.

Er wordt best eerst aan het concrete taalgebruik gewerkt. Ook bij tweede taalverwerving loopt het proces van concreet naar abstract. Tweedetaalleerders zijn geen 'onbeschreven' bladen. Hun thuistaal kan steigers bieden. In 'De thuistaal van anderstalige kinderen: meerwaarde of ballast' (in: *School + Visie* van december 2013) wordt beschreven hoe leerkrachten thuistaal positief kunnen inzetten. Weet dat veel tweedetaalleerders een taal veel beter begrijpen dan ze er zich in kunnen uitdrukken. Velen gaan door een stille periode waarin ze vooral luisteren en zo proberen toegang te krijgen tot de nieuwe taal. Dat betekent niet dat er zich een probleem voordoet in hun taalontwikkeling. Respecteer die stille periode. Stimuleer ze om te praten, maar forceer ze niet.

Onthaalonderwijs

Scholen met voldoende anderstalige nieuwkomers krijgen sinds 1997 aanvullende lestijden en een toelage om te werken aan de taalvaardigheid Nederlands en de sociale integratie van die leerlingen. Het gaat dan om kinderen die onder andere het Nederlands niet als thuistaal of moedertaal hebben, onvoldoende de onderwijstaal beheersen om met goed gevolg de lessen te kunnen volgen, en maximaal één jaar ononderbroken in België verblijven. Franstalige kinderen die instromen uit het Franstalig landsgedeelte, horen niet tot de groep anderstalige nieuwkomers.

Het onthaalonderwijs moet de anderstalige nieuwkomer voorbereiden om de nodige taal- en andere vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn om te leren en om deel te nemen aan het sociale verkeer in de klas en op school. De relatie van de anderstalige nieuwkomer met de klastitularis en de leeftijdgenoten moet de nodige aandacht krijgen. Leren omgaan met sociale en culturele verscheidenheid is daarbij van groot belang. Van het schoolbestuur wordt verwacht dat voor elke anderstalige nieuwkomer een individueel werkplan wordt opgesteld dat uitgaat van de beginsituatie en een strategie beschrijft om de doelstellingen van het onthaalonderwijs te realiseren. In het individueel werkplan wordt ook de evaluatie van de verschillende stappen opgenomen. Het werkplan geeft naast leerelementen ook leerevoluties weer, zowel binnen de aparte als binnen de geïntegreerde opvang van de anderstalige nieuwkomer. De onthaalstrategie wordt ook beschreven en opgevolgd.

Taalbad of niet?

Uit het voorgaande leren we dat kinderen die een tweede taal leren, er alle belang bij hebben om dat samen te doen met kinderen die vaardig zijn in die taal. Dat gebeurt het best in een groep waaraan ze zich kunnen hechten en waarin ze van betekenis kunnen zijn. Ze afzonderen van hun leeftijdsgenoten kan dus meer negatieve effecten hebben, en zelfs contraproductief zijn voor hun taalverwerving. We moeten dan ook heel kritisch naar de taalbadmaatregel kijken.

We opteren er niet voor om voor kinderen die instromen vanuit de kleuterschool, te werken met de taalbadformule. Zij horen al tot een groep. Bij uitstek voor jonge kinderen geldt dat de hechte band en de vertrouwde omgeving cruciaal zijn voor hun verdere taalontwikkeling. We opteren ook niet voor de taalbadpiste bij anderstalige nieuwkomers die al gealfabetiseerd zijn en al heel wat schoolse ervaring hebben, en bij leerlingen die instromen vanuit het Franstalig onderwijs. Leerkrachten kunnen die nieuwkomers wel af en toe uit de klas halen om ze de eerste basis van het Nederlands aan te leren. Werken met groepjes van maximaal vier kinderen biedt de kans om gericht persoonlijke aandacht, aanbod, spreekkansen en feedback te geven.

Over de talige doelen waaraan leerkrachten in het onthaalonderwijs kunnen werken, vinden ze meer in het *Vademecum anderstalige nieuwkomers*. Ze vinden er in hoofdstuk 4 een overzicht van 26 doelen die lopen van: “Het kunnen uitvoeren van mondeling geformuleerde instructies voor concrete handelingen in de hier-en-nu klascontext” tot het “Schriftelijk reageren op open toetsvragen met betrekking tot abstracte informatieve teksten”. De doelen vonden hun vertaling in bronnenboeken en taalmethodes die de leerkrachten gratis kunnen downloaden van de website van het Centrum voor Taal en Onderwijs.

Ook bewust investeren in de opvang van nieuwkomers in de klasgroep is cruciaal. En dat doen leerkrachten best in samenwerking met de andere leerlingen. Zoek een buddy voor de nieuwe leerling. Leer kinderen om elkaar feedback te geven. Zoek en wend materiaal aan waarmee de nieuwkomer samen met anderen kan werken. Werk coöperatief en bouw onderlinge afhankelijkheid in. Zorg voor taken waarbij ook de inbreng van de anderstalige nieuwkomer, hoe gering ook, noodzakelijk is. Voorbeelden vinden leerkrachten in het *Vademecum anderstalige nieuwkomers* op de website. Plaats een oudere anderstalige nieuwkomer niet in een klas met jongere kinderen.

Van scholen wordt verwacht dat ze de schoolse taalvaardigheid van nieuwkomers testen, zoals we beschreven in het artikel ‘Jouw taal, onze zorg’ (in: *School + visie*, april 2014). Dat is moeilijk bij anderstalige nieuwkomers die sowieso onvoldoende Nederlands kennen. Testen kunnen pas goed worden afgenomen als het kind zich een beetje thuis voelt op school. Leerkrachten kunnen heel wat te weten komen als ze kinderen gericht aanspreken, individuele aandacht geven, samen met hen een activiteit doen. Goed observeren binnen en buiten de klas levert meer informatie op dan testresultaten. Probeer zoveel mogelijk te weten te komen over de nieuwkomer, ook over zijn interesses en vrijetijdsbesteding en niet-schoolse vaardigheden. Obser-

veer het kind heel breed en in verschillende situaties en doe dat samen met de collega's die met het kind werken. De *Toolkit breed evalueren lager onderwijs*, gratis te downloaden op www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen, geeft inspiratie voor de brede evaluatie van anderstalige nieuwkomers.

Bij niet of anders gealfabetiseerde leerlingen is het van belang de alfabetisering niet te overhaasten. Alfabetisering in het Nederlands verloopt gemakkelijker als een leerling heeft kunnen wennen aan de klanken van het Nederlands en al een flinke basiswoordenschat in het Nederlands heeft opgebouwd.

Anderstalige nieuwkomers zijn kinderen met een voorgeschiedenis. Zij kunnen getraumatiseerd zijn door een erge gebeurtenis. Ook het achterlaten van vrienden, huis, speelgoed kan heel traumatiserend zijn voor kinderen. Probeer hun vertrouwen te winnen en zorg dat ze snel succeservaringen opdoen. Traumatische ervaringen kunnen resulteren in moeilijk gedrag. (Ver)oordeel niet te snel. Zoek wel tijdig hulp.

Een warm taalbad

De taalbadformule achten we wel enigszins zinvol voor oudere anderstalige nieuwkomers met heel weinig schoolse ervaring. Zo stromen er kinderen in die nooit eerder schreven, die het niet gewend zijn om in tekeningen concrete voorwerpen te zien, die nooit een boek in handen kregen, die heel traumatische ervaringen opdeden. De kloof met hun klasgenootjes is dan erg groot. Voor hen kan het nuttig zijn om een lekker warm taalbad te organiseren.

In een taalbad kunnen oudere anderstalige nieuwkomers zonder schoolervaring de basics leren.

In een eerste fase kan de thuistaal van de kinderen als ondersteunend middel gehanteerd worden. Maar kinderen met een gelijke moedertaal samen zetten in een aparte groep is niet zo bevorderlijk voor hun tweedetaalleren. Die tweede taal heeft dan immers geen nut als gezamenlijk communicatiemiddel waarvan ze kunnen leren. Ze hebben er geen nood aan om in de groep te 'overleven'. Ze kunnen immers perfect met hun taalgenoten communiceren.

In zo'n 'warm' bad kunnen de oudere anderstalige nieuwkomers zonder schoolervaring de basics leren. Dat kan gaan over technieken om te kunnen functioneren in de reguliere klas, zoals kijken van links naar rechts, tweedimensionale beelden leren 'zien', vertrouwd geraken met prentenboeken, schoolse attitudes en de basistaal leren die ze nodig hebben om te kunnen participeren. En dat al doende (cijfers, huis, lichaam, wie ben ik, ...). Zeker ook hier tellen de principes van goed tweedetaalonderwijs in een krachtige leeromgeving. Daarna kunnen leerkrachten werken aan de alfabetisering van de kinderen. Bij dat alles gelden dezelfde tips die we hierboven gaven. De bedoeling blijft dat de kinderen zo snel mogelijk opgenomen worden in de reguliere klasgroep.

Het taalbad organiseren

Voor het taalbad krijgen scholen geen nieuwe middelen. Ze putten die uit hun reguliere omkadering en uit de lestijden onthaalonderwijs. Scholen kunnen samen of apart een taalbad organiseren. Doen ze dat samen, dan is er een wederzijdse samenwerking nodig tussen de school die de leerling inschreef en de school die het taalbad verstrekt. Scholen moeten onder meer afspraken maken over de lestijden, over hoe ze de kinderen naar het taalbad vervoeren, over de duur van het taalbad en over de opvolging van de leerlingen die het taalbad verlaten. De regels daarover zijn momenteel nog niet bekend. Wat we wel weten, is dat scholen lestijden naar elkaar kunnen overdragen om het taalbad te kunnen organiseren. Dat kunnen zowel reguliere lestijden zijn als lestijden onthaalonderwijs. Ze kunnen het hele jaar door overgedragen worden.

Niet alleen het meer formele overleg is belangrijk. De leerkracht die instaat voor het taalbad, levert op een bepaald moment de leerlingen af. Het is belangrijk dat de 'reguliere' klastitularis meegenomen wordt in het proces dat de leerling doorloopt en gaandeweg zicht krijgt op de interesses van het kind, zijn socio-emotioneel functioneren, en zijn sterktes.

En dan is er nog de communicatie met de ouders. Die verloopt onder andere formeel via het schoolreglement. Van ouders wordt een positief engagement verwacht ten aanzien van de onderwijstaal. Het schoolreglement bevat de bepaling dat leerlingen aangemoedigd worden om Nederlands te leren en dat de ouders positief staan ten aanzien van extra initiatieven en maatregelen die de school neemt om de taalachterstand van hun leerlingen weg te werken. Als de school een taalbad inricht dan is dat een onderwijsactiviteit die voor de leerlingengroep van het kind georganiseerd wordt en waar het moet aan deelnemen om als 'regelmatige leerling' te kunnen beschouwd worden. Uiteraard worden ouders best doorheen de hele schoolloopbaan van hun kind als volwaardige partners meegenomen.

Conclusie

De taalbadmaatregel heeft enkel zin bij oudere anderstalige nieuwkomers zonder schoolse ervaring. Jonge kinderen leren vooral taal door te participeren aan de interactie in de reguliere klasgroep.

MEER INFO

In het *Vademecum anderstalige nieuwkomers* vind je heel wat tips, doelstellingen en toelichting bij methodes die je kunt hanteren voor het onthaalonderwijs. Je kunt het vademecum integraal downloaden vanop www.vvkbao.be (> inloggen > schoolbeleid > GOK- en zorgbeleid > modellen > vademecum anderstalige nieuwkomers).

Op www.cteno.be (> nieuwkomers > materiaal) vind je heel wat concreet lesmateriaal en achtergrondinformatie.

Jaspaert, K., 'Opnieuw ten strijde', in: *COV Basis*, 9 november 2013.

Jaspaert, K., 'Nederlands leren op z'n klein-Vlaams' (opiniestuk), in: *De Standaard*, 5 september 2013.

Van den Branden, K., *Handboek taalbeleid basisonderwijs*, Acco, Leuven, 2010.

Omzendbrief Onthaalonderwijs anderstalige nieuwkomers op www.ond.vlaanderen.be (> A-Z index > edulex).